

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

וכ תודלות

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

חרגום אישבוני

שפראך : שווארע מיר אלוא
דארויף ! ער שוואר איהם ,
אינד פֿערקייטמע ווינע ערשט-
געבורט דעם יעקב . (לד) יעקב
אבער נאכ דעם עישו בראד
אונד איין געריכט לינווען . דייע-
זער אס , טראַיק , שטונד אייף ,
אונד גינג דאָפֿאָן ; ואָ פֿער-אָכ-
טעטע עשוריא ערשטגעבורט .
כו (א) עם וואָר הונגערסנאָטה
אום לאַנדע . אויסער
דער ערשטען הונגערסנאָטה ,
וועלכע אין דען צייטען

ר ש י

תולדת כה כו

השבעה ליכיום וישבע לו וימכר
את בכרתו ליעקב : (לד) ויעקב
נתן לעשו לחם ונזיר עדשים
ויאכל וישת ויקם וילך ויבזעשו
את הבכרה : פ
כו (א) ויהי רעב בארץ מלבר
הרעב הראשון אשר היה בימי

אברהם

חרגום אונקלום

(לד) ויבז עשו . העיד הכתיב על השעו
שכזה עבודתו של מקום :
יעקב קיים לי כיום דילתו וקיים ליה וזבין
ית בכרותיה ליעקב : (לד) ויעקב יחב לעשו

לחם ותכשיל דטלופחין ואכל ושתו וקם ואול ושט עשו ית בכרותא :
כו (א) והיה כפנא בארעא בר סבפנא קדמא די הוה ביומי אברהם ואול
יעקב

ב א ו ר

ואני מסיבן למות למה זה לי להמתין חלק בכורם לאחר מיתת אבינו , כך סי' אבי הויב ר'
מאיר מ"כ , (הרשב"ם) , ואין לבכור מגלה רק אחר מיתת אבי , ואולי ימות קודם אביו ,
וכן סי' הראב"ע והרמב"ן : (לג) השבעה לי , מפני היות הקנין על דבר שאין בו ממש , השנועה
תמלא חסרונו , (ר"ע ספורנו) : וימכר את בכרתו , בהמים , ואח"כ ויעקב נתן לעשו וגו' ,
כמנהג בני אדם לקיום דבר , (הרשב"ם) , וכן נמצא בס' הישר כי מכר לו את בכרתו במחיר :
(לד) ויבז עשו את הבכורת , לפי שלסוף נתחרט על כך , בדעתו את בכרתו לקח , לכן
הקדים כאן להודיע שותו עתה בשביל אבילה בזה את הבכורה , אבל לנסוף הי' מתחרט ,
(הרשב"ם) , אבל לפי פשוטו אינו אלא כלל שאחר הפרט , כמנהג הכתובים על הרוב , וכן
מתורגם בל"א . והראב"ע אמר שסנת בותו הבכורה היא בעבור שראה כי אין לאביו עושר ,
ומשך הכתובים המכזיזים אותו נבז אל סגרתו , ולמען לא יתנגדו לי הכתובים ילטרך לומר
שהי' לו עושר והעני ושוב העשיר וחזר והעני , אמנם הרמב"ן ז"ל בטל טענותיו בדברי טעם ע"ש .
כו (א) מלבר הרעב הראשון אשר הית בימי אברהם , אולי לא היה רעב בעולם
עד ימי אברהם ועל כן ימנה הכתוב ממנו כי מה צורך להזכיר זה , והנכון בעיני כי זה
להגיד כי היו זכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למכרים וס'
עזה

ה מ ע מ ר

כו (א) ויהי רעב , לדעתי אין סדר לפרשיות האלה , והרעב היה בארץ טרם נולדו עשו
ויעקב אך התורה (מן ואלה חולדות יחזק ומעלה) סיפרה לידת בניו , ויען כי
בלידתם היה עשו הבכור , לכן הזכיר מיד כי יעקב לקח את בכורתו מידו , כי זה אכן פנה בדת
ישראל כי ברכות אברהם ויחזק אך התנאלו ליעקב ורעו , כי לו משפט הבכורה , ואח"כ יספר
הכתוב מה שאירע ליפתן קודם זה . ואשר הביאנו לזה הדעת , כי רחוק הוא בעיני שנאורך
הימים

תולדת כו

אברהם וילך יצחק אל אבימלך
מלך פלשתים גררה: (ב) וירא
אליו יהוה ויאמר אל חרד
מצרימה שכן בארץ אשר אמר
אליך

תרגום אשכנזי קצנ

אברהם'ס נעווע'ען, דא ריוו:
טע יצחק צו אבימלך, דעם קע:
ניגע דער פלשתים, גען גרר.
(ב) דער עוויגע ערשיען איהם,
אונד שפראך: ריווע ניכט
הערצב גען מצרים, וואהנע
אין דעם לאנדע, וועלכעס
איך דיר אנצייגען ווערדען:
האל-

תרגום אונקלוס

יצחק לוח אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר: כו (ב) אל חרד מצרימה. שהיה דעתו
לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי
הרעב: אל חרד מצרימה. שאלה עולה
חמימה שרי

באור

עשה לו השם כבוד גדול, ולכן ה"י יצחק חסן ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו
אל חרד מצרימה, (הרמב"ן וכן ס"י הרשב"ם), וכן נמלך גם הישר שהי' דעתו ללכת למצרים
עד שאמ' לו הק"ה אל חרד מצרימה: אל אבימלך מלך פלשתים, לא נודע אם הי' אבימלך
אשר הי' בימי אברהם או שכל מלך פלשתים צעת ההי' יקרא כן, כי גם בימי דוד יקרא
אבימלך, ודעה אונקלוס שהי' בנו, (הרמב"ן), וי"ל להלן בפסוק ויאמרו ראו ראינו וגו' בינותינו
בינינו ובינך, ת"א בין אברהם וכו', וכן נמלך גם הישר שהי' בנו ונקרא בנמלך ואביו מת
למקופת הגנה אחרי מות אהרן והמלינו את בני זן אחים עשרה שני' וקראוהו אבימלך במשכטס
אז לעשות בגרר: וילך יצחק אל אבימלך, כי הי' בדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך
בעל נפית אביו אולי יטיב עמו ולא ילטרך לירד למצרי' והנה אבימלך מפני גריתו של אברהם
לא נגע בו ולא נביתו כלל אבל אנשי המקום המה נקשו ממנו דרך שאלה על אשתו והוא
אמר אשתו ואעפ"כ לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו כי היו גזירים בענין אברהם ולכך
אמר במגט שכך אהד העם יאמ' אני לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה אבל קרוב הי' שיבטל בה
אחד מאנשי הארץ והיית מביא עלינו אשם כאשר הי' עלינו חטא בענין אביך. (הרמב"ן):
(ב) שכן בארץ אשר אמר אליך, אין טעם שיאמר בנת אשת שכן בארץ אשר אמר אליך גור
בארץ הזאת אבל פירושו אל חרד מצרימה ושכן כל ימך בארץ שאומר אליך בכל פעם ופעם
ע"פ'ה' חסע ועל סיה' חמנה וגור עתה בארץ הזאת בארץ פלשתים כילך ולזרעך אתן אותה בדכתיב
לכנעני

המעמר

הימים לא ירגישו אנשי המקום בילחך כי הננים בניו; גם נראה לי שזה גם דעת הראב"ע,
כי הוא כתב על ויבן עשו וגו' ב:בזר שראה שאין לאביו עושר ונכסים וכו', והביא עוד לראי'
ממה ששאל יצחק להביא ליד כי לא היה לו מה לאכול עיין בדבריו, ואם גם באמת יסודות
ראיותיו ישערו וינעו כאשר יבין המעיין, בכל זאת מוכח שלדעתו הספור הזה הוא מקודם,
כי לולא זאת הללא כאשר ויגדל האיש וגו', וזרובין אנו לומר שהעני והעשיר וחזר והעני, וזה
חוקו מאד. אל אבימלך, עיין בבאור, אך אנכי כל אדע מדוע נאמר כי זה אבימלך לא היה
אבימלך שהיה בימי אברהם, הללא גם סיביל שר הלכא עודנו חי הנהו ומדוע יגרע אדוניו ממנו,
ומן הכתובים אין הכרע כלל לדעת הזאת, ואדרבה יתישב יומר באמרנו כי הוא אבימלך המלך
הראשון כאשר יתבאר כמה שיבוא, ועל ספר הישר כבר מלתי אמורה במ"א שאם הוא ישר
בעיני הרב המבאר לדעתי אין לסמוך עליו כלל, כי לא נודע לנו המקור ממנו יבעו דבריו,
וכל מעיין בו לשראה עיניו ישפוט כי המתבאר הלך בדרך המליכים והמאשרים להגדיל ולהפליח
כל דבר עד למעלה מהשגת השכל, ואין זה דרך סופר יאמן.

אליה: (ג) גור בארץ הזאת ואהיה
 עמך ואברכה כילך ולזרעה
 אתן את כר הארצת האר
 והקמתי את השבעה אשר
 נשבעתי לאברהם אביך:
 (ד) והרביתי את זרעה ככוכבי
 השמים ונתתי לזרעה את כר
 הארצת האר והתברכו בזרעה

(ג) האלטע דרך אין דיעועם
 לאנדע אויף, זא ווילל איך מיט
 דיר זיין, אונד דרך זעננען,
 דען דיר אונד דיינעם זאמען
 ווילל איך דיעזע לענדער אללע
 איינגעבען, אונד דען אייד
 האלטען, דען איך דיינעם פא
 טער אכר הם געשווארען;
 (ד) דיינען זאמען ווילל איך
 מעהרען זא פיעל אלס שטער-
 נע אס היממעל, אונד ווילל
 דיינעם זאמען אללע דיעזע
 לענדער איינגעבען, זא דאס
 זיך מיט דיינעם זאמען זענ
 נען

כל

תרגום אונקלוס

שרי בארעא די אימר לך: (ג) דור בארעא
 הדא ויהי מימרי בסעך ואבריכינך ארי
 לך ולברך אתן ית כל ארעחא האלון
 ואקיים ית קיימא די קיימית לאברהם
 אביך: (ד) ואסגי ית ברך ככוכבי שמיא
 ואתן לברך ית כל ארעחא האלון ויתברכון

רש"י
 תמימה ואין חולה לארץ כדאי לך: (ג) סאל.
 כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך - אדם
 אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק
 וכן בכל השקרא וזה אב לכולן כך יברך
 ישראל לאמר ישמך וגו' ואף לענין הקללה
 מלינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל
 שונאו אומר תהא כפלוגית וכן והנחתם
 ששכם לשבועה לבחירי (ישעיה ס"ה)
 שהנשבע אומר אהא כפלוגי אס עשיתי

בדיל

כך

ב א ו ר

לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתיים וגו' (יהושע י"ג ג'), (הרמב"ן), ול"נ עוד להוסיף על
 דבריו (ואולי תהי' גם כוונתו כן) שהי' בענין הזה ג' כוויים א' אל חרד מזרימה כלל אפי'
 לגור סס דרך עראי עד עבור ימי הרעב; ב' שכן בארץ אשר אמר אליך היא ממרא קרית
 הארבע או באר שבע (לפי מה שהוכחתי למעלה שאיננה מארץ פלשתיים) שהם מארץ שבעת
 עממים ממש ולוהו לשכן שם ימי חייו ואחר עבור ימי הרעב ישיב לשם מארץ פלשתיים, ולפי
 שלא הי' הכווי הזה לעשותו מיד לכן לא פי' לו הארץ רק אשר אמר אליך אשר עבור
 ימי הרעב, ובלי ספק מה שנאמר להלן ויעל משם באר שבע הי' ע"פ כווי השם ואף שקילר
 הכתוב, ג' גור בארץ הזאת, סיינו בארץ פלשתיים שהי' שם אז תהי' רק בגר בארץ אחרת
 ולא בקניעות דירה רק עד אשר עבור ימי הרעב, ומפרש ואומר כי לך ולזרעך אתן כל הארצות
 האל, ר"ל כי גם ארץ פלשתיים אתן לך משא"כ ארץ מצרים איננה בכלל המתנה: (ג) האל,
 האלה: והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך, אין לריך שיבטית הק"נה את
 יצחק שלא יעבור על השבועה שנשבע לאביו כילא אדם הוא להנחם ואברהם אין לו זרע אשר
 בעל ברית לאלהים והשבועה איננה על תנאי כי בעיקר הוצרך מפני עשו אחיו לומר שבו יתקיים
 הנבית וזרעו לא בעשו. ונראה שזה המאמר והקיימותי את השבועה יחשב שבועה ולכך תמיד
 יאמר בשורה הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב (דברים ל"ד ד'), אשר נשבעת להם
 כך (שמות ל"ב י"ג), כי לא מלאנו שבועה ליצחק בלתי זאת ורצה הק"נה להשבע לכל אחד מן
 האבות להודיע שראוי כל אה' לכרות עמו ברית ושתה' זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם
 כי אף על פי שהראשונה חספיק חוספת זכות וכבוד הוא להם ולכן אמר וזכרתי את בריתי

יעקוב

תולדת כו

כל גויי הארץ: (ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתו

חרגום אשכנזי קצד

נעו זאללען זאללען פֿעלקער דער ערדע, (ה) צור בעלאה-נונג, ווייל אברהם מיינער שטימע געהאָרואָם וואָר, אונד מיינע פֿאַרשריפֿט בעאַבי אַכטעמע, נעמליך מיינע גע-באַטהע, מיינע געזעטצע אונד מיי-

וישב

חרגום אונקלום

בדיל ברך כל עממי ארעא: (ה) חלף די קביל אברהם במימרי ונטר מטרת מימרי

ר ש י קך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי. בשנסיתי אותו: וישמר משמרתו. גזרות להרחקה על אזכרות שנתורה כגון שניות לעריות ושנות לשבח: מלותי. דברים שאלו לא פקודי נכתבו ראויין הם להלכות כגון גזל ושפיכו' דמים: מקותי. דברים שיכר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך ומקותיו על עבדיו: ותורתו להביא

ב א ו ר

יעקוב ואף את בריתי ילחק ואף את בריתי אברהם-אזכר והארץ אזכר (ויקרא כ"ו מ"ב), כי כלם בעלי ברית לאלהים, ויחכן שהוסיף לו ליחחק בשנועה הזאת שיקיים בו בעלמו השנועה אשר נשבע לאברהם אביו שיהי' הוא ברכה בעמים כאשר אמר לאברהם אביו והתברכו בזרעך כל גויי הארץ (בראשית כ"ב י"ח), ויהי' פי' הנתוב והקשותי כך את השנועה אשר נשבעתי לאברהם אביך כי אתה ברכה בעמים וכן אמר עוד זיעקב ונברכיך כך כל משפחת האדמה וזרעך (שם כ"ח י"ד). (הרמב"ן): (ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי, על העקידה דכתיב אשר שמעת בקלי (שם כ"ב י"ח): וישמר משמרתו, כגון מילה דכתיב בה ואתה את בריתי תשמר (שם י"ז ט'): מצותי, כגון מלות שמה ימים דכתי' כאשר טוב אמו אלהים (שם כ"א ד'): חקותי ותורתי, לפי עיקר פשוטו הניכרות כגון גזל ועריות ומימוד ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם מתן תורה אלא שנתחדש ונתפרש לישראל וכרתו ברית לקיימן, (פי' כל הפסוק הזה מהרשב"ם). והנה עם שחפש ומלא פסיקים מכוונים, אין כל פירושו זה מכוון כי פסוק ואתה את בריתי תשמר חוזר על כל הפרשה הנמשכת אחריו שג' בה וכן שמת ימים ימול לכם כל זמר, וכן פסוק כאשר טוב אמו אלהים חוזר על כל הפסוק ההוא וימל אברהם את ילחק בנו בן שמת ימים, ובלא"ה מלות שמת ימים אין בה ענין לנדה בלא בקשר עם מלות המילה, ורש"י מפרש משמרתו, גזירות להרחקה כמו שניות לעריות ושנות לשבח, מלותי, דברים שהשכל מחייב בהם גזל ושפיכות דמים, מקותי, דברים שאין בהם טעם כמו אכילת חזיר ולבישת שעטנז, ותורתו, תורה שנע"פ עכ"ד, והוא ע"ד חז"ל שאמרו קיים אברהם כל התורה עד שלא נתנה, ועיין בפ' הרמב"ן מה שסלפל בחכמה על זה, ואין רכזו להאריך, וסוף דבריו הם אלה, ועל דרך הפשט מאמר שיהא משמרתו, אמונת האלכות שהאמין בשם המיוחד ושמר משמרת זו בלבו ומלק בה על עובדי ע"ז וקרא בשם ה' להשיב רבים לעבודתו, מלותי, ככל אשר צוהו לך לך מארנך ועולת בנו וגרישת האמה ואת בנה, מקותי, ללכת בדרכי השם להיות חנון ורחום ועושה לדיקה ומשפט ולכות את בניו ואת ביתו בזה, ותורתו, המילה בעלמו ובניו ועבדיו ומלות בני נח בלן שהם תורה להן עכ"ל, וזה לשון המתרג' האשכנזי (והנראה בכתוב הזה שענינו כמו שזכרנו פעמי' רבות, כלל ואחריו פרט, ויהי' משמרת שם כולל לכל מאמר המודיע לאדם חובת המעשה שעליו לעשות, והוא משותף למלכות חקה ותורה, שאם יבא החיוב ההוא מפאת רלון המלכות, פעמי' שנתחייב לשמרו מחמת יראת הגדולה והכבוד, כמשמרת האב על הבן ויקרא מלכה, ופעמי' שיהי' זה מחמת יראת העונש, כמשמרת האדון על העבד והמושל על העם, ויקרא חקה או גזירה, ואם יהי' כמשמרת המורה על תלמידו שלא יבא בו החיוב מפאת רלון המלכות, כי אם מכל העובדה

תרגום אשכנזי

תולדת כו

(ו) וישב יצחק בגרר: (ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה הוא: (ח) ויהי כי ארכו-לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים

מיינע לעהרען. (ו) אלוץ בליעב יצחק אין גרר. (ז) ווען דוא שטאדטלייטע ויך נאך זיי גער פרויא ערקונדיגטען, שפראך ער: זיא איזט מיינע שוועסטער! דען ער פירכטע-טע ויך צו זאגען: זיא איזט מיי-גע פרויא! דוא שטאדטלייטע מעכטען מיך אומבריינגען אום רבקה וויללען, דען זיא איזט שאן פאן אנגעוויכט. (ח) אלס ער נון לאנגע צייט דא וואר, שוועטע אבימלך, קעניג דער

תרגום אונקלוס

פקודי קיימי ואיריתי: (ו) ויתבי יצחק בגרר: (ז) וישאלו אנשי אחרא על עיסק אחתי ויאמר אחתי היא ארי דחיל לטימר אחתי דלמא יקטלונני אנשי אחרא על רבקה ארי דלמא יגיא או ליה תמן יומיא ואסחבי אבימלך מלכא דפלשתא

להזיא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני: (ו) לאשתו, על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ'): (ח) כי ארכו, אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוף עד עכשיו ולא נזכר להיות נשאר: וישקף אבימלך שפירח חזו היא: (ח) ויהוה בד סגיא או ליה תמן יומיא ואסחבי אבימלך מלכא דפלשתא

ב א ו ר

שיש בו לעושהו, שהמור' יורנו הדרך אשר יבחר להגע אל ההלכה, יקרא תורה: והנה כל פקודי השם הם מלך האמת מלות ומקות ותורות, כי יבא בהם החיוב לאדם לשמרם משלש פנות הללו יחד, מלך יראת הכבוד וגדולת המלכה, מלך יראת העונש מאת אדון כל, ומלך שהם כלם עלות מאת המטיב להגיע על ידם אל האשר האמת, ואלוה נבחינת האדם המלווה לעשותם, פעמי' שיתגלה בהם יותר ענין המלכה, ויתעורר האדם לעשותם מפאת יראת הגדולה, ופעמי' שיתעורר עליה' מלך יראת העונש, ויש שיתברר לו בהם ענת ה' לטובתו. ולזה תמצא לפעמי' שישתמש בעל הלשון בשמות הללו בלי הבדל ובזנות ענין, כי בערך אל גותן התורה והמלכה, אין בנייהם הבדל כלל, ופעמי' שיזון אל ההבדל שזכרו, נבחינת האדם המחויב לעשותם, שנבחינת המשיג המקבלם, פעמים שיקרר להשיג ענין אחד, ויקבלו מפאת ענין אחר שיש בו) עכ"ל, וכן נראה שהיא דעת בעל הטעמי' שהטעמי' משמרתו בז"ק, וכן תרגם המתרגם האשכנזי: (ו) וישב יצחק בגרר, עשה כאשר לוהו השם ולא ירד למלכים רק נתיב שם עד עבור ימי הרעב: (ז) וישאלו וגו', שעורו ובשאלו אנשי המקום על אשתו הי' קוצר תמיד אחותי היא, וכן מתורגם כל"א: לאשתו, על אשתו או בעבור אשתו, כמו אמרי לי אחי הוא (שם כ' י"ג). אחותי הוא, ועל הנניס לא שאלוהו כי יאמר בני אשה אחרת הם לי. (הרמב"ן): כי ירא, פעל עבר לגזרת פיצול כמו ויהי כי יקרא יצחק (שם כ"ז א'): לאמר אשתי, היא: פן יהרגני, שעורו, כי אמר פן יהרגני, כמו ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני וגו', ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני וגומר (שם מ"א ז"א ו. ב'): על רבקה, על אודות רבקה, וכן תרגם יב"ע על עיסק רבקה: (ח) ארכו לו שם הימים, מלת ארכו

ה מ ע מ ר

(ח) וישקף, אין ספק כי יצחק אבינו קדוש עליון היה הלנוע לכת צדק המוסר והיחסות, ולא שקף עם רבקה לביין הזמא באופן שידע כי אף אשתו היא, אבל היה משעזע עמה ע"ד היסודות

תולדת כו

תרגום אשכנזי קצה

פלשתיים. איינסט דורכט פלשתי
סטער, אונד זאג, דאס יצחק
מיט זיינער פרויא רבקה
שערצטע. (ט) דא ריעף אבימלך
דעם יצחק, אונד שפראך: זיע
הע! זיא איזט דיניע פרויא
וויא האסט דוא דען זאגען קאני
נען: זיא איזט מינע שוע.
סטער? יצחק אנטווארטעטע
איהם: וויל איך געדאכט הא
בע, איך פעכטע איהרענטע
וויללען אומקאממען. (י) דא
שפראך אבימלך: וואס האסט
דוא אונז געטהאן? וויא לייעט
העטטע איינער אויס דעם

בעד החלון וירא והנה יצחק
מצחק את רבקה אשתו:
(ט) ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר
אך הנה אשתך הוא ואיך אמרת
אחתי הוא ויאמר אליו יצחק
כי אמרתי פן אמורת עליה:
(י) ויאמר אבימלך מה זאת
עשית לנו כמעט שכב את העם

אח

תרגום אונקלוס

דפלישתאי מן הרפא וחוא והא יצחק מחאיק
עם רבקה אחתיה: (ט) וקרא אבימלך ליצחק
ואמר ברם הא אתה? היא ואיכדין אמרת אחתי היא ואמר ליה יצחק ארי אמרתי
דילמא איתקטיל עליה: (י) ואמר אבימלך מה דא עכדת לנא כועיה פון שכיב דמיתד
בעמא

באור

פעל עומד ופירושו כי סי' זמן גדול גם והוא האריך ימים גם והימים ארבו לו, ולא חפר
להיות ושמר: מצחק, עיין מ"ש נפ' וירא בפסוק ותלחק שרה (שם י"ט י"ב), והנה פה
עניינו לשון שעשוע ושמחה, כן סי' הרד"ק בשרשים שרש לחק, וכן ת"א מאריך, וכן תרגום
יב"ע, וכן מתורגם בל"א, והרשב"ם פי' מלחק ששמים בדכתיב בא' אלי הענד הענני אש-
הבאת לנו ללחם צי (שם ל"ט י"ז), ובמקום אחר הוא אומר בא' אלי לשכב עמי (שם י"ד),
וכן פירש"י, אבל אף אם יהי' לפעמים כנוי לשעשוע החשמים, מלך הנוצות והנוצות,
שדרכו לכוות עניני המשגל, מכל מקום אין לורך להוילאו ממשעותו הכללי ולומר שהי'
אנימלך רואהו משמש מטמו, כי אם שראהו שחק ומשעשע (טערוגן בל"א) עם רבקה,
וכן לא יעשה לנוע נמוהו כי אם עם אשת חיקו: אח רבקה, עם רבקה: (ט) אך הנה
אשתך הוא, פירושו אבל וענינו אין זה כי אם זה כלומר איננה אחותך כמו שאמרת
אבל הנה אני רואה כי היא אשתך: פן אמרת עליה, ע"י הממית, ור"ל אהרג: עלי,
בעבורה: (י) כמעט, כלל קרוב הי' הדבר לשכב אחד מן העם עם אשתך אחר אשתה אמרת
אחותי היא, וכן כמעט נטיו רגלי (תהלים ע"ג ב'), קרוב הייתי לנוות רגלי: שכב, הוא
עבר מורכב עם עתיד וכן והבאת עלינו אשם כי הו"ו היא וי"ו הקבוצ וכל וי"ו המהפכת
לעתיד כי בא פעל עבר לפניה, ועיין בהקדמה ובפרשת ויחי בפסוק ומולדתך אשר הולדת
(בראשית מ"ח ו'): אחד העם, רש"י פי' המיוחד שנעם זה המלך, וכן ת"א ויב"ע, אבל לא

המער

גם לאח ואחות, אולם אנימלך אחר כבר ידע מאנדרהם כי מדרכ הענרים לאמר על אשתו
אחותי את, לכן גם מתחלה חשד את יצחק בזה והיה עיין אחת, וכאשר ראה עתה יצחק משחק

תרגום אשכנזי

פאלקעדיינער פרויא בייאנע-
וואהנט, וא העטטעסט דוא
אזין פערשולדען אויף אונגע-
בראכט. (יא) אבימלך ליעם
דעם גאנצען פאלקע פאלגענע-

דעם

ר ש י

העם. המיוחד בעם זה המלך: והנחת
עלינו אשם. אש שכנ כבר הנחת אשם
עלינו

תולדת כו

את-אשוקד והבאת עלינו אשם:
(יא) ויצו אבימלך את-כל-העם

לאמר

תרגום אונקלוס

בעמא עם אהתך ואיתחא עלנא חובא:
(יא) ופקד אבימלך ית כל עמא למימר

דינוק

ב א ו ר

ידעתי מדוע חלה הנחת האשם דוקא בשכינת המלך את אשרו הלא גם בשכינת אחר את
אשם איש כבר הניח אשם כמה שאמר אחותי היא, ואולי הכוונה בדברי אבימלך כי אף אש
משכינת אחר לא נתייראת כי ידעה שרכקה לא תחרזה לשכנ עם אחד ברוונה, ומן האונס לא יראת כי
מי הוא זה אשר יעזו לעשות זאת ולא יירא מעונש המלך כי אף שלא נחשב להם שכינת הפנויה לעון של
זמה וזנות, מ"מ חמס הוא לעשותה ולחנסה על כרחה, אבל מדוע לא יראת סן יקחנה המלך בעל
כרחה נחשבו שהיא פנויה, ועל החמס מי יאמר לו מה תעשה, ואולי לא נחשב זה חמס למלך, או
יאנסהו יכרו לעשות חמס, ונכון הוא מ"ש הרש"ס דאל"כ והנחת עלינו אשם מיבעי ליה, אבל לפי מה
שכתבתי בפ' בראשית על כאחד ממנו (שס"ג' כ"ב), כי אין הפרש בין אהד לאחד רק בענין הסמיכות
והנספד, ר"ל אהד על הרוב מוכרח בטעם ואהד דבוק אל המלה שאחריה, ולא בענין השמיכות
האשית, אשר כל המדקדקים אמרו שמורה דוקא על הקנין, כי מלאוהו עם מ"ס אחריו, והמורה
על הקנין לא יתחבר עם המ"ס, רק הכוונה שגא באמלע המאמר ועל הרוב תביא עוד מלה או מלות
אחר אהד השייכות אליו ולא אחר מלת אהד ולכן נאמר ואחם חלקטו לאחד אהד בני ישראל
(יעו"כ"ז י"ב), הנה לאחד אינו סמוך אל אהד, רק הוא באמלע המאמר ואהד הוא סוף מאמר כי
ב"י חז"ל על ואתם נאלו אמר ואתם ב"י חלקטו לאחד אחד, ולכן בא אחד בטעם מפסיק יותר
מן חלקטו, רק הוא בענין הסמיכות אשר נחבתי בהקדמה, שהמלה או המלות שאחריו הם
באור לו ויתכן לבוא עם מ"ס וזולתה, וכוונה אחת היא אהד העם או אחד מהעם או אהד
מהעם, וכן תרגם המתרגם האשכנזי פה כמו אחד מהם יהיה מי שיהי, ולכן מלאנו את
אהד מהנערים (שמאל א' ע' ג'), וישן אהד מהנערים (שס"ז י"ז), וכוונה אחת להם, אבל
המשקל המנוכר הוא לבוא אהד בסוף המאמר או כשהוא נושא והמלה שאחריו נושא כמו והיה
אהד מטאת והאהד עלה (ויקרא י"ד כ"ב), ואהד באמלע המאמר או כשהמלה שאחריו באור
לו, והוא נדמיון סמיכות ואינו סמיכות ממש ולכן יבוא לפעמים גם אהד באמלע המאמר,
ואחד בסוף המאמר, ושניהם אהד ואחד ממשקל אחד הם ממשקל פעל בפלס בגב שפח,
רק לפי שלא יבוא פתח לפני אות גרונית הקמוכה לכן ישתנה לסגול כמו מן אחי נאמר אחי
ולא אחי, וכן את העציר החי (ויקרא י"ז ב'), הראוי בפתח הה"א כדון ה"א הידיעה כמו
העציר החי (שס"א), ושתנה לסגול בעבור הקמץ שאחריו. ובבוא אהד באמלע המאמר ויסמך
למלה שאחריה אשר תבארה וישתנה הקמץ לפתח נמשפט, אז ישוב הפתח הראשון למקומו,
ולפי שאתר יבוא באמלע המאמר שהוא נדמיון הסמיכות, לכן לא נמלא לעולם עם ה"א

הידיעה

ה מ ע ר

אף שהיה בדרך טהור ונקי בכל זאת החליט שהיא אשתו. (י) והבאת עלינו אשם, לדעתי אשם
בכאן ענינו עונש ע"ד גדול עו"ב מנשא וכיוצא בו, כי אבימלך עוד זכר אשר נעשה להם על
דבר שרש אשת אנרהם (כ' י"ז י"ט).

תולדת כו

לאמר הנגע באיש הזה ובאשתו
מות יומת: (יג) ויזרע יצחק בארץ
ההוא וימצא בשנה ההוא מאה
שערים ויברכהו יהוה: * (יג) ויגדל

האיש

תרגום אשכנזי קצו

דעם בעקאנט מאכען: ווער
דיעזעס מאננע אָדער זיינער
פרויא ליידעס טהוט, דער
זאלל אומגעבראכט ווערדען.
(יג) יצחק זאָעטע אין דיעזעס
לאַנדע, אונד ערוואַרב אין
דעמועלבען יאַהרע דען אַג-
שלאַג הונדערטפּאַך; זאָ זעג-
נעטע איהן דער עוויגע. (יג) דער

ר ש י

תרגום אונקלוס

דינוק לגברא דרין ולאחיה אתקטלא
יקטיל: (יג) וזרע יצחק בארעא ההיא ואשכח
בשפא ההיא על חד מאה בדשערוהי וברכיה
יי: (יג) ורבא גברא ואול אול ורבי עד די

רבא

עלינו: (יב) בארץ ההיא. אף על פי
שאינה משונה בארץ ישראל עלמה בארץ
שנעה גויס: בשנה ההיא. אעפ"י שאינה
כתקנה שהיתה שנת רעבון: בארץ ההיא
בשנה ההיא. שניהם למה לומר שהארץ
קשה והשנה קשה: מאה שערים. שאמדה
כמה ראויה לעשות ועשת על א' שאמדה
מאה. ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות
היה

ב א ו ר

הידיעה, אבל תנא על מלת אָחָד, והוא גם כן דעת הראב"ע וכן הוא דעת מהר"י
עמק בספר לוח ארש, וראיתי מי שאומר שהם שני משקלים דהיינו אָחָד משקל
פּוֹגֵל ואָחָד משקל פּוֹעֵל ונאו הפתחין בעבור החי"ת כמו ששחר להט בעל והיה נראה
לומר כן בעבור שגא הריבוי אָחָדִים כהשתנות הפתח הראשון לשא כמו מן פּוֹגֵל פּוֹגְרִים
ומשקלים הדגושים לא ישחנו כמו גִּבְיִים, אבל באמת אינו כן כי משקל פּוֹעֵל תמיד מלעיל
ומלת אָחָד תמיד מלרע, ואולי לא נמלא היסוד מן אחדים ולא הריבוי מן אָחָד, ויותר
נראה לומר כי יש לשמות המספר סגולה לעלמן בוטייתם ומשקלים מיוחדים להם כמו שלא
נמלא משקל פּוֹעֵלָה ונמלא במספר שְׂמוֹנָה, וכאשר יש להם סגולה לעלמן בהוראת המין
שגא הזכר בחוספת ה"א והנקבה בלי ה"א ובמספר שמונה לזכר בקמץ ולנקבה בסגול הפך
משאר השמות, כן מלת אָחָד הוא משקל בפ"ע שגא מלרע ועב"י אינו מהדגושים ולכן ישתנה
לשא בריבוי: (יא) הנגע, לרעה, וכן תרגם יב"ע. דיקרב לניש, וא"ת דינוק תרגם הכוונה
ולא המלה, וכן מתורגם בל"א: (יב) בארץ ההוא, אע"פ שאינה משונה בארץ ישראל עלמה
בארץ שנעה גויס (ב"ר): בשנה ההוא, אע"פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון (ב"ר): מאה
שערים, שם ענין שיעור ואומד ופירושו שגא ששקל מאה חלקים יותר ממה ששערו
בני אדם שגא מן הורע ההוא כגון שדה שזיערוהו שזוליא כור א' הוליא מאה כורין, וחז"ל
אמרו אומד זה למעשרות היה, ונכון הוא גם לפי פשוטו כי האנות קיימו לתת המעשר
לעובדי השם כאשר מצאנו באברהם ויתן לו מעשר מכל (בראשית י"ד כ'), וביעקב וכל אשר נתן לי
עשר אשערנו לך (שם כ"ח כ"ג), ובלי ספק גם יצחק קיים מלוה זאת כאשר קבלה מאביו
וממנו קבלה יעקב לקיימה ג"כ: ויברכהו ה', הוא כלל שאמר הפרט כמו שמתורגם בל"א,
או היא ברכה אחרת בשגר אלפיו ועשתרות לאנו: (יג) ויגדל האיש, נעושר, ונלמד מעניינו:
וגדל, לדעת הראב"ע הוא פעל עבר לגרות פּוֹעֵל כמו יָדָא וְקָו, ולדעת הרד"ק בשרשים שרש
גדל הוא מקור (מהדגוש והראוי פּוֹעֵל ונפל הדגש כמו אל יוסף פרעה הָחֵל (שמות ח' כ"ה)
וכא הנת תמורתו כן הוסיף בעל מכלל יוסי בדבריו, ואולי מלא כן בפירושו לספר בראשית
אבל במכלול (ד' קטן דף י"ז ע"א) כתב ואפשר שיהיה המקור ג"כ פּוֹעֵל, ושם כוונתו על המקור
מבנין

תרגום אשכנזי

מאן נאהם צו, ווארד אימ
טער גרעסער אינד גרעסער,
ביו עה זעהר גראם וואר;
(יד) ער האטטע קליינעס פיעה
אונד דינרפיעה אונד שטאר.
קעוואקקערבויא, זא דאס דיא
פלאשתיס איהן בעניירעמען.
(טו) אללע ברונגען, וועלכע
דיא קנעכטע זינעס פאטערס

ר ש י

תולדת כו

האיש וילך הלוך וגדל עד כי-
גדל מאד: (יד) ויהי-לו מקנה-
צאן ומקנה בקר ועבדה רבה
ויקנאו אתו פלשתים: (טו) וכל-
הבארת אשר הפרו עבדי אביו

בימי

תרגום אונקלוס

רבא לחדא: (יד) והווליה גיחי ענא וגיחי
תורי ופולחנא כגי וקניאו ביה פלשתאי:
(טו) וכל בירי די חפרו עבדי אבוהי ביומי

אברהם

היה: (יג) כי גדל מאד. שהיו אומרים
זבל סרדותיו של יצחק ולא נסמו והסנו
של אבימלך: (יד) ועבדה רבה. פעולה
רבה כל לעו אונריו"גא עבודה משמע
עבודה אחת. עבדה משמע פעולה רבה:

סמאוס

באור

מניין הקל ע"ש), או הוא תואר, והנכון לדעתי כדעת הראב"ע, כי המקור מניין הכבוד
בשרש זה הוא יולא ועניו לגדל אחריס כמו חלל גדלף (יהושע ג' ז'), סוף מהורות לניח
הנח תמורת הדגש עם שנמלאו מעטים נמוהו, ובאמת המלות המוסגרות לא מלחתי נס'
השרשים רק במכלל יומי ואולי העתיקס מפי' הרד"ק לספר בראשית כ"י שזא לידו, וגם
לפרש שהוא תאר הוא זרות בלשון לחנרו עם וילך שהוא פעל עבר מהוסך מעמיד ע"י הוי"ו,
או עם הלוך שהוא מקור, אבל לדעת הראב"ע יחונרו ב' עברים על נכון עם שהראשון הוא
עבר מהוסך מעמיד והשני עבר בעלם, ענינם אחד, וגם נגינת הטעם מורה שאין הלוך
וגדל מחונרים רק וילך הלוך, ומלת וגדל מחזרת על וילך: (יד) ועבדה רבה, עבודת
שדה וברמים, כי סחם עבדה עבודת קרקע היא, (הרשב"ם), וכן מתורגם כל"א, וכתב
הרד"ק בשרשים שרש עבד שנקראו תולדות האדמה על שם העבודה שעיבדו אוחה, עבדה.
ול' רש"י ועבדה רבה, פעולה רבה כל' לע"ז אונריו"גא עבוד' משמע עבודה אחת עבדה משמע פעולה
רבה עב"ל, יראה שכל' אונר"אזי כלע"ז עבודה אחת כלע"ז אונר"ע (וערק כל"א) ופעול' רבה תקרא
אונר"אזי, (כל"א מרבייט): וכן' פרמכ"ן ויוני' הכתו' עשרו בעקנה הלחן ומקנה הנק' ועבדה רבה ולא
יוניר

המער

(יד) ויקנאו, המשך שלשה הפסוקים האלה לדעתי כן הוא, אחרי שאמר ויקנאו אותו פלשתים
הוסיף לאמר שהפלשתים מני אז היו אונאים לעברים, ולזה סתמו אחר מות אברהם את הבחורות
אשר קראן בשמות (כחזר להלן י"ח) ועשו זאת להשנית זכר העברים לבל יהיה להם שם
ושארית בארץ, והנה אבימלך ענמו היה לנבו שלם עם יצחק, וגם גאשן בנריתו אשר כרת
עם אברהם אביו, אולם יען ראה כי אנשי עירו יקנאוהו וישטמוהו לכן שלח אותו מעיר, וכן
כתב הרב המבאר לקמן, אך שלדעתי עשה זה לטובת יצחק, וזה לא נראה כי אם כן הוא
מדוע דבר עמו יצחק קשות (להלן כ"ז), כי אין ספק שאם היתה זאת מגמת אבימלך היה מודיע
לו זאת טרם שלחו, ואם לא האמין לו אז, מדוע יאמין לו עתה אחרי אשר יראה שחפלו לנזול
בנרית עמו כי נסל פחדו עליו, ולכן אמר לו לך מעמנו ולא ממני וכן כי עלמת ממנו
בלשון רבים, כי הכוונה על אנשי עירו, ונחן לו ענה להחרחק מעיר המלוכה במקום שלא
ישגיחו בן אנשי גרר כל כך, ולזה החיש יצחק נחל גרר, וכאשר גם שם פחד מאנשי גרר,
גם: לכאז כבד (כמו שפירש הרב המבאר).

תולדת כו

בימי אברהם אביו סתמום
פְּרָשָׁתִים וַיִּמְלֵא אֹם עֶפְרָיִם :
(טו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל-יִצְחָק
לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי-עֲצַמַת מִמָּנוּ מֵאֵד :
(יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיֵּחַן בְּנַחֲל־
גֶרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם : (יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק
וַיַּחְפֹּר וְאֶת-בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר

חרגום אשכנזי קצו

געגראכען האטטען אין זיינעם
פֿאַטערס אברהם'ס צייטען,
פֿערשטאָפֿטען דיא פלשתים,
אונד פֿיללטען זיא אן מיט ער-
דע. (טו) ענדליך שפראך
אבימלך צו יצחק: ציעהע פֿאן
אונד הינוועג, דען דוא ביוט
אונד פֿיעל צו מעכטיג געוואָר-
דען. (יז) יצחק גינג אלזאָ פֿאן
דאָ וועג, שלוג זיינע צעלטען
אויף אין דעם גרונדע גרר,
אונד בעזעטצטע זיך דאָ

חפרו

זעלבסט. (יח) יצחק ליעם דיא וואָססערברונגען, דיא מאָן צו זיינעם פֿאַטערס אברהם'ס ציי-

טען

ר ש י

חרגום אונקלוס

(טו) סתמום פלשתים. מפני שאמרו תקל'
הם לנו מפני הגייסות הנאות עלינו טמונין
פלשתאי ל' סתימה ובלשון משנה מטמטס
את הלכ: (יז) נחל גרר. רמז מן העיר:
(יח) וישב ויחפור את הבארות אשר חפרו
בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום
וקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחסרן:
עשק

אַבְרָהָם אָבוּהִי טְמוּנִין פְּלִשְׁתָּאִי וּמְלוֹנִין
עֶפְרָא : (טו) וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק אֵינִי
מֵעִמָּנָא אֲרִי תְקִיפְתָּא מִנָּנָא לְחָדָא : (יז) וְאֹזַל
מִתְמִן יִצְחָק וּשְׂרָא בְּנַחֲלָא דְגֶרָר וַיֵּתִיב תְּמִן :
(יח) וַתֵּב יִצְחָק וַחֲפֹר יַח בְּיַרְי דְּמַיָּא דִּי חֲפֹרוּ
בְּיֻמֵי

ב א ו ר

זכיר בכסף ונזכר כאשר נאמר באברהם, צעבור כי גדולתו אשר נתגדל בה בארץ פלשתים
במקרה ובעבודה היתה ויקנאו אותו פלשתים צעונין ההוא, וזה טעם כי עלמת ממנו מאד
אמר לו גם לי שאני המלך אין צדתי מקנה ועבודה כבוד ורמפה היא לנו להיות ביתך גדול
מבית המלך עב"ד. ויקנאו, קל הנו"ן ומשפטה להדגש: (טו) סתמום פלשתים, שלא יחזיקו
בניו בהם אחרי מותו והולך לכתוב זה בשביל שנסתחמק משם שב וחסרם דוגמת וחס הוא אבי
כנען (נראשית ט' י"ח), וכן פירש"י שהם הבארות הנזכרות להלן שחזר וחסרן, והרמב"ם הקשה
ע"ז וכחב שהן בארות אחרות ע"ש: (טז) כי עצמת ממנו, יוחר ממנו: (יז) בנחל גרר,
העמק שנגרים בו המים יקרא נחל, ואע"פ שאין בו מים יקרא ג"כ נחל כי המקום הוא הנקרא
נחל, ופעמים יש בו מים, והרמב"ן כתב כי נחל גרר שם מקום, ואינו נראה כי להלן אמר
ויחסרו עבד יצחק נחל, בפסח המורה על ה"א הידיעה, ולא תבוא ה"א הידיעה על שם
עלם פרטי, גם ממה שכתוב ויריבו רעי גרר ומה להם לריב בעבור המדעה של עיר אחרת,
אלא וודאי שהנחל הוא העמק ששייך אל גרר, ושם רעו רעי גרר את מקניהם בנחל, וב"מ
מפירש"י: עוד כתב או שהנחל נמשך מגרר אל ארץ אחרת וכו' והמלך שלחו מעיר מושב כפאז
והלך לו לעיר אחרת, ואולי איננה ממלכותו אע"פ שהיא בארץ פלשתים עב"ד, ויתכן שלא
הקפיד רק שלא ישב בעיר המלוכה אבל הרשהו ליטב בכל ארץ פלשתים, ולכן אמר לו לך מעמנו
ולא אמר לו לך מחולנו, וכיון ג"כ שאמר לו אבימלך תבוא לחדש עמו הכרית, וכאשר עשינו
עמך רק טוב, והיינו שהרשהו לדור בכל ארצו אף אחר שלחו מעיר המלוכה: (יח) וישב
יצחק ויחפר וכו', אותן הבארות שהכרו בימי אברהם אביו ופלשתים סתמום אחרי מות אברהם
חזר עתה יצחק וחסרן: בארור, הנספר והסמיכות שיה בו, ומלאתו עוד שיסתנה בסמיכות
בארות

הרגום אשכנוי

טען נעגראכען, אונד דיא פלשחים נאך אברהם'ס אכלע- בען פערשטאפסט האטטען, וויערער אויפגראכען, אונד נאנטע זיא מיט דען נאמען, וועלכע איהנען זיין פאטער גע- בעבען האטטע. (יט) אויך גרו- בען דיא קנעכטע יצחק'ס אים גרונדע, אונד פאנדען דא- זעלכסט אוינע קוועללע לע- בענדיגען וואססערס. (כ) אל- לזיין דיא הירטען אויס גרר צאנקטען מיט יצחק'ס הירטען, שפראכען נעמליך: אונזער איזט דאז וואססער! ער נאנט- טע דאהער דען ברונגען, עשק (לחזקברונגען), דען זיא האט- טען מיט איהם געצאנקט.

תולדת כו

חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות בשמת אשר קרא להן אביו: (ט) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים: (כ) ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר קנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו: (כא) ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: (כב) ויעתק משם

ויחפר

(כא) זיא גרובען איינען אנדערן ברונגען: אבער אויך איבער דיעזען שטריטטען זיא, דא- הער נאנטע ער איהן שטנה (פעהינדערונגס = ברונגען). (כב) ער ריקטע פאן דא וועג, גרוב

ר ש י

תרגום אונקלוס

(כ) עשק. ערער: כי התעשקו עמו. נחשקו עמו עליה במריבה וערער: (כא) שטנה. נושימנט: ופרינו
בנחלא ואשכחו חמן בירא דמיין נבעין: (כ) ונצו רעווחא דגרר עם רעעטא דיצחק למימר דילנא מיא וקרא שמה דבירא עסק ארי אתעפקו עמיה: (כא) ויחפרו בירא אחרת ונצו אף עליה וקרא שמה שטנה: (כב) ואסתלק

ב א ו ר

בארות בארוח חמר (שם י"ד י'), ועיין מ"ש שם דעתי בזה: ויקרא וגו' כשמה וגו', כדי שלא יוכל אדם לצרער עליהן: (יט) באר מים חיים, שהם נובעים תמיד, וכבר כתבתי למעלה כי כל באר היא שמימי נובעים ומים חיים הוא לתוספת באור, והולך הכתוב אל התוספת הזה לומר שלא היו המים מתמלית הנחל, כאשר אמרו רועי גרר המריבים עליה (כפירוש הרמב"ן להלן), כי אם מים חיים הנובעים ממקורם במקום ההוא: (כ) לנו המים, הראוי לומר לנו הבאר, ויתישב לסי' הרמב"ן ו"ל, והטעם לומר הנה הבאר בנחל ומימי הנחל הם אשר ימלו שם ומחמיתם ימלא הנור והנחל יתמעט בהם (כי לדעתו הי' שם נחל מים), והנה הם שלנו ועל כן הזכיר הנחוב וימלאו שם באר מים חיים לאמר כי היה מקור נובע מים חיים אין מימיו מן הנחל, כאשר אמרו מריבו עכ"ל: עשק, נסי'ן והסתפעל ממנו כי התעשקו עמו, ואין לו ריע במקרא, אבל בדברי רז"ל וילאו עליה עשיקים פי' מערערים לומר שלי הוא, והוא קרוב מענין עסק בסמ"ך, הידוע גם הוא מדברי רז"ל שהוא ענין הערודה ופנות המחזה אל דבר, וברש"י כ"י עסק ערעור, אינטרמיט"טרא בלע"ו, והוא בלשון אשכנו (זו טהון וטעען): (כא) שטנה, כלומר לשטן הם לנו כי בכל אשר אנחנו מופרים הם מריבים

תולדת כו

וַיַּחֲפֹר בְּאֵר אַחֲרַת וּלְאָרְבוֹ עָלֶיהָ
וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחוֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי-
עָתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ
בְּאֶרֶץ: * (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר
שֶׁבַע: (כד) וַיִּרְא אֱלֹהֵי יְהוָה בְּלִילָה
הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אָבִיךָ אֶל-הִירָא כִּי-אַתָּה אֲנֹכִי
וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת-זֶרְעֶךָ
בְּעִבּוֹר אַבְרָהָם עִבְדִּי: (כה) וַיִּבֶן
שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּט-

תרגום אשכנזי קצח

נרוב איינען אנדערן ברוננען,
איבער וועלכען זיא ניכט
שטרייטען, דייעזען נאנטע
ער רחובות (פרייהייטסברוננען),
דען ער שפראך: נון האט אונ
דער עויגע רויס געמאכט,
אונד זייר ווערדען וויעדער צו-
נעהמען אים לאנדע. (כג) פֿאָן
דאָ גינג ער הינויף נאך באר
שבע. (כד) דער עויגע ער-
שיען איהם אין דערזעלבען
נאכט, אונד שפראך: איך
בין דער גאטט דיינעס פֿא-
טערס אברהם! פֿירטע
ניכטס, דען איך בין מיט דיר,
אונד ווילל דיר זעגנען, אונד
דיינען זאמען מעהרען אום
מיינעס דיענערס אברהם
וויללען. (כה) ער בויעטע דאזעלכסט איינען אלטאר, אונד בעטעטע אים נאמען דעס עווי-
גען

רחובות

שם

תרגום אונקלוס

מתמן וחסר בירא אחריו ולא
נצו עליה וקרא שמה רחובות ואמר ארי
כען אפתיא יי לנא וניפוש בארצא: (כג) וסליק מתמן לבאר שבע: (כד) ואחגלי ליה יי
בליליא ההוא ואמר אנא אלהיה דאברהם אבוך לא תדחל ארי בסעדה מימרי
ואברכינה ואסגיית בנד גדיל אברהם עבדי: (כה) ובנא חמן מדבחה וצלי בשמא
די

באור

עמו, ולשון רש"י נושימנ"ט, וברש"י כתב יד נויס"מנט, והוא בל"א (טארטן, הינדערונג):
(כב) ויחפר, בלשון יחיד מוסב על ילחק, והכוונה ש"וה לחפור, ובשנים הראשונים נאמר
ויחפרו מוסב על עבדי ילחק: ולא רבו עליה, לפי שנחמק ממרעיתם דכתיב ויעתק משם:
ויאמר כי עתה, פי' לפי שאמר גוג' וכן מחורגס בל"א: ופרינו בארץ, כהרגומו וניפוש בארעא,
והוא עבר המהוסך לעתיד ע"י הוי"ו, וכן מחורגס בל"א: (כג) ויעל משם באר שבע, כי
הי' מתירא מהם שכן מוכיח שאל"ל הקב"ה אל תירא כי אחך אני נמלא שהי' מתירא (הרשנ"ס),
וכבר הארכתי בזה כי באר שבע איננה לפלשתיים רק סמוך לחברון, ולכן נאמר ויעל כי ההולך
אליה מארץ פלשתיים הסמוכה לים המערבי נקרא עולה, ואף שכבר נחמק מגרר אל הנחל,
ואח"כ נאמר ויעתק משם, עכ"ל נתיירא לשכון עוד בכל ארצו וילא מארצו: (כד) אל חירא
כי אחך אנכי, נעבור שהבנימו אבימלך מעליו מקנאחם צו וגם רועי גרר רבו עמו הי' מתירא
פן יאספו עליו ויכוהו הוא וזימו, והבטיחו הקב"ה שלא יירא מהם וינכך אותו ואז נמן בלכס
שהלך לפניו המלך בכבוד גדול יותר מאשר עשה לאביו כי בא עם סיכל שר לבאו ועוד הוסיף
לכתיב

תרגום אשכנזי

תולדת כו

שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק
באר: (כו) ואבימלך הלך אליו
מגרר ואחות מרעהו ופיכל שר-
צבאו: (כז) ויאמר אלהם יצחק
מדוע באתם אלי ואתם שגאתם

גען, שלוג דא ויין צעלט אויף,
אונד דיא קנעכטע יצחק'ס גרוי-
בען דאזעלכסט איינען ברונ-
גען. (כו) אכימלך קאם פאן
גרר צו איהם, אונד דאז גע-
פאלגע זיינער פערטרויטען,
וויא אויך ויין העערפיהרער
פיכל. (כז) דא ששראך יצחק
צו איהנען: ווארום קאמט
איהר צו מיר, דא איהר מיך

ר ש י

תרגום אונקלוס

דיי ופרסיה חפן למשכניה וכוו תמן עבדי
יצחק בירא: (כו) ואבימלך אחא לותיה
מגרר וסיעת מרחמוהי ופיכל רב חיליה:
(כז) ואמר להון יצחק מה דין אתיחון לותי

(כו) ואחות מרעהו. כתרנומו וסיעת
מרחמוהי סיעת מאוהביו. ואל תחמה על
תי"ו של אחות ואעפ"י שאין חיבה סמוכ' יש
דוגמת' במקר' עזרת מכה (תהלים) וזכור'
ולא מיין (ישעיה ב"א). אחות. ל' קנינה
ואגודה

אחי

ואחיו

ב א ו ר

להביא עמו רבים רעיו, (הרמב"ן): (כה) ויכרו, ספרו וכן אשר כתיבי לי (בראשית ג' ה'),
וכן כי יכרה (שמות כ"א ל"ג), כרה שחת (משלי כ"ו כ"ז): (כו) ואחות מרעהו, נכ"ר רבי
יהודה אמר אחות מרעהו ה' שמו, ורבי נחמ' אמר סיעת מרחמוהי, והנה דעת ר' יהודה
היא דעת המסורת שאמרה עליו לית שום בר נש, אך המסורת היא רק על מלת אחות,
ומרעהו פירושו אוהבו כמו ה' המלך (מלכים א' ד' ה'), ומ"ס מרעהו איננה לשמוס מן,
רק היא מאותיות האמנותי הנוספות לפעמים על השמות, והיא בלירי' כמו שלשים מרעבים
(שופטים י"ד י"א), ל' מרעהו אשר רעה לו (שם ב'), ויהי הכנוי הנא בלשון יחיד על נכון,
ודעת ר' נחמ' היא דעת אנקלוס, ור"ל שהלך עם חבורת אוהביו, ונקראת חברת האיש אחות
לפי שנקראים בו ולא יפרדו ממנו בלאתו ובנאו, ויהי לפ"ז רעהו כמו רעיו, שלא כמנהג כנוי
הרבים, ונמלא לו ריע, מגן גבוריהו (נחום ב' ד'), כמו גבוריו, ויתכן זהו' שם המקרה,
(זיינער פריינדטשאפט, זיינער העודענטשאפט בל"א), וכן סי' רש"י והרשב"ם, וכן מחורגם בל"א,
אבל בענין המ"ס של מרעהו חלוקים הם הרשב"ם עם רש"י, כי לפי דעת רש"י היא משמשת
במקום מן, ואחות איננה סמוכה למרעהו כי לא תבוא על המ"ס סמיכות, ונמלאים כמוה
עזרת מלך (תהלים ס' י"ג), ושכרת ולא מיין (ישעיה כ"א כ"א), והוא מפרש כן דעת האנקלוס
מרחמוהי מאוהביו, והילכך לזה שלא תהי' משמעותו שכל סיעת אוהביו הולך עמו ולא היה
לו אלא סיעה אחת של אוהבים, אבל דעת הרשב"ם היא שהמ"ס נוספת על השם, ואחות
סמוך ממש, והביא גם הוא רא' מן האנקלוס, ואילו דעתו כי גם בארמי תהי' המ"ס נוספת
על השם, ויהי' השם מרחמא ולרבים מרחמי, וכ"ה בגמרא דשבת (דף ל"ב ע"א), אבנ חוואתא
נסיי אחי ומרחמי אבנ בזיוני לא אחי ולא מרחמי, או אפשר אין כוונתו להביא ראיה מן האנקלוס
רק על מלת ואחות שפי' חבורה ואיננה שם עלם פרטי: (כו) ואחם שנאחם אחי, כתבנו
כמה פעמים כי בזה מלת הכנוי קודם הפעל עם הכנוי לחזק הענין ולעורר הכוונה על האיש
אשר

ה מ ע מ ר

(כו) ואחות מרעהו, נכר הודעתך כי השמות השווים בהוראתם צין אם יבואו עם אות המשקל
או מבלעדו כמו כתר ותפארת, יורם אות המשקל על חוק הסיונות והתיקדות הענין, ויהי'
ח"כ

תולדת כו

אֶתִּי וְהִשְׁלַחְנִי מֵאַתְּכֶם :
(כח) וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רְאִינוּ כִּי־הָיָה
יְהוָה וְעַמּוֹ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֱלֹהֵה
בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינָהּ וּנְכַרְתָּהּ
בְּרִית עַמּוֹד : (כט) אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ
רְעָה כְּאִשֶּׁר לֹא נִגְעַנּוּךָ וְכְאִשֶּׁר

עשינו

תרגום אשכנזי קצט

דאך האסמעט, אונד מיך פאן
איך וועגעטרעכען האבט?
(כח) זיא אנטווארטעטען: וויר
האבען געזעהען, דאס דער
עוויגע מיט דיר איזט, דא בע-
שלאסען וויר, עם זאלל איין
אייד ויין צווישען אינו, נעמ-
ליך צווישען אינו אונד דיר,
אונד וויר וואללען איין בינדנים
מיט דיר צערשנידען, (כט) דאס

דוא אונד ניכטס באועם טהועסט, זא וויא וויר דיך ניכט בעריהרט, אונד דיר ניכטס

אלס

תרגום אונקלוס

וַיֵּאמְרוּן סְנִיחוּן יְתִי וְשִׁלַּחְנוּנִי מִלְּוֹתְכוֹן :
(כח) וַיֹּאמְרוּ מַחֲוֹא חֲוִינָא אַרִי הָוָה מִימָרָא
דִּי בְּסַעֲרָהּ וַאֲמַרְנָא תְּתַקִּיִּים בְּעַן מוֹמְחָא
דְּהָוָה בֵּין אֲבָהֵתְנָא בֵּינָנָא וּבֵינָהּ וּנְגַנְר
קִיִּים עַמּוֹד : (כט) אִם תַּעֲבִד עִמָּנָא בִּישָׂא בְּמָא דִּי לֹא אַנְוִיקִינָהּ וְכִמְא דִּי עַבְדִּנָּא

ר ש י

ואגודה שאלחזן יחד: (כח) ראו ראינו.
ראו באביך ראינו כך: תהי נא אלה
בינותינו וגו'. תהינא האלה אשר בינותינו
מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך:
(כט) לא נגענוך. כאמרנו לך לך מעמנו:
אתה

אם תעבד עמנא בישא במא די לא אנויקינה וקמא די עבדנא
עמד

ב א ו ר

אשר אליו יסוב הכינוי, וכן פה, מדוע באתם אלי לנקש אהבה וברית, ואתם לא בן חשבתם
עד הנה כי שאלתם אותי: (בח) ראו, בוי' במקום ה"א למ"ד הפעל: חתי נא אלה בינותינו
בינינו ובינך, רש"י פי' האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך וכן פי'
הרשב"ם, וכן תרגמו אונקלוס ויב"ע, ולכן תרגמו תהי, תתקיים, והנה לפי פירושם תתקשר
ה"א הידיעה במלת אלה, גם מלת אשר, אמנם לפי האתרגם האשכנזי יהי' בינינו ובינך באור
על מלת בינותינו, וכן נראה מפשטות הכתיב כי באה מלת בינותינו בשני מיני רבוי, ולכאורה
הי' די באחד מהם, ואולם אלו אמר תהי נא אלה בינינו לכד הי' משמע או בינו ובין אחות
מרעהו או בינו ובין ילחק, והכוונה שתי' האלה בין אבימלך ואחות מרעהו מלד אחד וילחק
מלד השני, לכך אמר בינותינו בשני רבוי, להיינו בינינו מלד אחד ובינך מלד השני, ויתפרש
תהי כפשוטו כמו שאמר אח"כ ונכרתה ברית עמך, ואין לורד לה"א הידיעה ולא למלת אשר:
(כט) אם תעשה עמנו רעה, שלא תעשה עמנו רעה, ועיין מ"ש בפ' וירא בפסוק אם תשקר
לי (כ"א ב"ג), וכפ' שלח לך בפסוק אם יראו את הארץ (במדבר י"ד כ"ג), וכן מתורגם כל"א:
כאשר לא נגענוך, להרע לך: וכאשר עשינו עמך רק טוב, מלת לא עומדת במקום שתיים
באלו

ה מ ע מ ר

א"כ פירשו כאן הנבחרים שנרעו. (בח) ראו ראינו, לפי דרכי תהיה הכוונה אני והאנשים
אשר אתי אנחנו ראינו מתחלה כי ה' עמך ולא היינו מתקנאים בך מעולם (ולזה בא המקור
עם הפעל המוקלט להורות על התמדה), ויען אנחנו הי'ו שלמים עמך חמיד, לכן אמרנו
תהי נא אלה וגו'. והנה היה זה ברית חדש ולא רכה כלל לזכור את הברית אשר כרת את
אברהם כי פחד (כמ"ש הרד"ק) פן יאמר ילחק הלא אתה עברת הברית הנה, ולזה לא אמר
כאן לנינו ולנכדי כמו באברהם, כי חשב ילחק ויבטחו הלא אתה הרקית כי כל תשמור ברית
האב לנניו.

עשינו עמך רק טוב ונשלחך

אלם גוטעס געטהאן, דא וויר
דיך אין פריעדען ציעהען גע-
דיי

בשלום

תרגום אונקלוס

עמך לחוד טב ונשלחנך בשלם את בען

ב א ו ר

כאלו אמר ובעבור שלא עשינו עמך רק טוב, וכמיהו כי לא לנכח יבכז חביון תקות עניוים
 חאבד לעד (תהלים ט' י"ט), פירוש תקות עניוים לא תאבד לעד, וכן מתורגם בל"א. ולזין
 הרמב"ן וטעם לא נגענוך, שלא נסתה לבנו על אשך ליגע באחד מכם, כלזון הנגע בדיש
 הזה ובאשתי, ועשינו עמך רק טוב לשמור את כל אשר לך בכותנו את העם להזמר מכם, ונשלחך
 בשלום, כי גם בקנאתי כך לא לקחנו מכל העושר אשר עשית עמנו ושלחנוך עם כל אשר לך
 בשלום, וענין הרעה הזאת אשר פחדו ממנה אינו נראה שירא מלך פלשתיים שלא יבא עליו ילחק
 למלחמה, אבל הנטיחם אברהם לו ולנינו ולנכדו, ועתה אמרו בלכס בעבור שהפרנו אונתו
 את בריתנו עם ילחק ושלחנוהו מעלינו, גם הוא יסר את בריתו עמנו ויגרש זרעו את זרענו
 מן הארץ, ולכן עשו עמו ברית חדשה והתנוללו לאמר לו שלא הפרו הנרות הראשונה שלא עשו
 עמו רק טוב, וזה טעם תהי נא אלה בנינו, שנבא עתה עמך באלה להחרים על כל מי
 שיעבור על הנרות כטעם לענרך בנרות ה' אלהיך ובאלתו (דברים כ"ט י"א), ויחכן שהיה
 אברהם גדול מאד ורב נח שהיה בביתו שלש מאות איש שולף חרב, ולו בעלי ברית רבים והוא
 גם בן חיל אשר לבו כלכ האריה ורדף ארבעה מלכים גבורים מאד ונלחם, ובאשר ראו הלחמתו
 כי היא מאת האלהים פחד ממנו מלך פלשתיים פן יבנו ממנו מלכותו, ונקל זאת ממלחמת
 ארבעת המלכים אולי שמע עוד דבר השם שנתן לו את הארץ, ולכן בא עמו בנרות והשביעו
 פן תשקר לי ולנינו ולנכדי, כי היה שקר אם ימורד על המלך, וחשב כי אפשר שיח' אברהם
 עד מלך נכדו וכמעשה אבות עשו בניו כי ה' ילחק גדול כאניו, ופחד המלך פן ילחם בו
 בנראו אותו מארצו עב"ל, ואין דבריו נראים לי, כמה שאמר שפחד פן יכניס מלכותו בידו
 הזוקה, כי חלילה לאברהם מעשות זאת וה' אשר לו בפירוש ודור רביעי יסובו הנה כי לא שלם עין
 האמרי עד הנה (בראשית י"ו י"ו), ולא הרשה לו לקחתה עד בא העת המובנל ממנו יח', ואפי' ארץ
 האמרי ומנ"ש ארץ פלשתיים שאיננה מעיקר א", ומדוע יתאזה אברהם לזה והוא יחיד עם בניו ובני
 ביתו האם יחסן למלך או למשול בעמים, חלילה לחסו זאת על עבד ה', כי אף אם לזרעו היולד
 הנטפת הארץ, לפי שהיו עם גדול ורב בנאחם ממלרים, וכן הנטיח ה' אל אברהם להרבות
 זרעו כעפר הארץ וכיובני השמים לכן הנטיח לו לחת להם גם את הארץ לשבת עם חפשי
 מעבודת מלכי עמים אחרים כדי לעבוד עם את ה', אבל אברהם וילחק די להם באהל אחד
 וזהו אחד או שנים לזורך בני ביתם, ובאשר התפלל יעקב ואמר ונתן לי לחם לחלל ובגד
 ללכס (שם כ"ח ב'), ואף כי ברכם ה' ונתן להם עושר גדול עד שהיה לאברהם שי"ח עבדים
 וכן ילחק היה עשיר מאנימלך, והו חוספת טיבה אשר השפיע ה' לזוהני שמו, לא שהם
 החפלו על זה, ומכ"ש שירטו לקחת בחרבם ארץ אחרת נגד רטון השם, ואם נלחם אברהם
 עם ארבעת המלכים לא היה זה אלא להגלת לטע בן אחיו, ואפילו השבי אשר לקח מן
 המלחמה שמוחר מן החורה וגם לפי נימושי כל הדחות, ועפ"י רשיון מלך סדום שנתן לו
 במתני' גמורה ואמר לו תן לי הנפש והרכש קח לך, ועב"ז אמר לו אברהם אם מחוט ועד
 שריך ועל ואם אקח מכל אשר לך, ואם ידע אנימלך מהנטפת הארץ לאברהם ידע ג"כ
 מאמר ודור רביעי יסובו הנה כי לא שלם עין האזרי עד הנה, ולכן לדעתי לא היתה
 פחדו רק בעבור זרעו פן יסרו זרע ילחק את הנרות בעבור שהוא החל בהפרת הנרות כמ"ש
 הרמב"ן בתחלה ובה דבריו וכוונם, ונ"ל לפרש מאמר עשינו עמך רק טוב, שנראה שאינו
 מאמר אמיתי כי אף אם לא עשו עמו רעה לקחת את שלו, מ"מ לא יתיחס השילוח מארלם
 להטבה עד שיאמרו שלא עשה עמו רק טוב, ולכן אומר שנאמת הקנאה לא היתה רק מאנשי
 הארץ והמלך וכסאו נקי וגם שרי המלך הקרובים אליו כמו פיכל ואחזת לא קנאו אותו,
 ולכן נאמר ויקנאו אתו פלשתיים, והמלך בראותו קנאת העם כי רב הוא, נתיירא פן בקנאתם
 באש עברתם ימרדו גם במלך ויעשו רעה עם ילחק, ולכן לטובת ילחק אמר לו לך מעמנו,
 ולכן

תולדת כו

תרגום אשכנזי ר

בשלוש אתה עתה ברוך יהוה * :
 (ב) ויעש להם משתה ויאכלו
 וישתו: (ג) וישכימו בבקר וישבעו
 איש לאחיו וישלחם יצהק וילכו
 מאתו בשלום: (ד) ויהי וביום
 ההוא ויבאו עבדי יצהק ויגדו
 לו ערבות הבאר אשר
 חדרו

קאמען יצחקים קנעכטע, אונד בעריכטעטען איהם וועגען דעם ברונגענס, וועלכען זיא גע-

ר ש י

תרגום אונקלוס

בריקא דיי: (ב) ועבד להון משתיא אתה. גם אתה עשה לנו כמו כן:
 ויאכלו ושתו: (ג) ויאקרימו בצפרא
 וקיימו גבר לאחיהו ושלחינון יצחק ואילו מלוחיה בשלום: (ד) והיה
 ביום ההוא ואתו עבדי יצחק וחיואו ליה על עיסק בירא די חפרו
 ואמרו

ב א ו ר

ולא אמר לו לך מארצנו, כי לא שלמו מארצנו רק מעיר המלוכה שלא יראוהו המקנאים
 ותשכח קנאתם מלכס, ולכן נתישב יצחק בנחל גרר שהוא מארץ פלשתים (שלא כדעת הרמב"ן)
 ובאשר ראה שגם עם רבו עמו על הבארות, ולא מארצנו לבאר שבע שהוא ארץ כנען ממש.
 ובראות אבימלך שיצחק לא מכל ארצו את אשר לא לכוה ולא עלתה על לבו, אז נתעורר לבוא
 אליו לחדש הברית כי אמר אולי חשב יצחק שנונמו היתה לרעה באמרו לך מעמנו והוא
 המקנא, ואמר לו אם תעשה וגו' ובאשר עזינו רק טוב (נמה שאמרנו לך מעמנו, והשוב'
 היא) ונשלח בשלום, כדי שלא יפגעו בך אנשי הארץ המקנאים: והנה בענין הבארות אשר
 רבו עליהן ולא הוכיר זאת יצחק לאבימלך, אולי קיכר פה הכזוב, ונ"ל עוד לימר שלא גזלו
 ממנו הבארות רק ערבו עליהן ובאו בעגנה לאמר לנו המים, והוא טען כנגדם עד שהודו לו או
 השו עמו שגם הם יסקו שם לאנס, ולכן נאמר באברהם אשר גזל עבדי אבימלך (לעיל כ"א
 כ"ה), וכאן לא נאמר רק ויריבו, רבו, גם מדוע יקרא יצחק שמות לבארות שניד אמרים, ואין לפרש
 ויקרא, הקינא, ולא יצחק, כי בבאר הג' מפורש ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו,
 הוסב הדיבור אל יצחק או אל א' מעבדיו, ואל יקשה בעיניך מדוע חסר עוד באר אחרת, כי חסר פן
 יריבו עוד עליה או אולי לא הספיקו לו ולהם המי' ואל יהי דבר זה חידוש בעיניך שהבארות נשארו
 לו כי כן מלאתי בתרגום יב"ע בספוק ויריבו, וכלו רעותא בו' והוה לבו מן שמיא ויבשת ובכן אהדרו
 יתה ליצחק וכו': אחת עתה ברוך ה', שנ למעלה, עתה אנו שואלים ממך אתה ברוך ה'
 שלא תעשה עמנו רעה וגו', ולשון הרשג"ס כמו כן כרות ברית עמנו ושלחזנו בשלום כמו
 שעשינו לך, אתה שאתה ברוך ה' דוגמת בא ברוך ה' שנתוב בלבן, וכן עשה יצחק וילכו מאתו
 בשלום עכ"ל, ולדעת המתרגם האשכנזי באורו באנו אליך לכרות ברית עמך כי ראינוך שאתה
 כעת ברוך ה': (לא) וישלחם, לשון לוי, וכן תרגם יב"ע, וכן מתורגם בל"א: (לב) על
 אדיות הבאר אשר חפרו, הוא האמור בו למעלה ויכרו שם עבדי יצחק באר כי החלו
 לחפור אותה ובא אבימלך אליו בימים ההם וביים הברית בלכתם ממנו בשרובה כי מלאו מים,
 וקרונו לי שהוא הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע נכשות לעדה כי קתמוהו פלשתים עם

תרגום אשכנזי

געראכען, שפראכען צו איהם: וויר האבען וואססער געפונען דען. (לג) דיעוען ברונגען נאנגע טע ער שבעה דארום איזט דער נאמע דער שטאדט באר שבע ביזאויף דיעוען טאג. (לד) אלס עשו פיערציג יאהרע אלט וואר, הייראט העטע ער יהודית, טאכטער דעם חתן בארי, אונר

תולדת כו

הפרו ויאמרו לו מצאנו מים: (לג) ויקרא אתה שבעה על בן שם העיר באר שבע עד היום הזה: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי

ואח

תרגום אונקלוס

וואמרו ליה אשפחנא מים: (לג) וקרא יתה שבעה על בן שמא דקרתא בארא דשבע עד יומא הדין: (לד) ויהוה עשו בר ארבעין שנין ונסיב אחרתא ית יהודית בת בארי

חחאה

רשי"י

(לג) שבעה. על שם הנרות: (לד) בן ארבעים שנה. עשו היה נמשל לחזיר שנאמר יכרסאנה חזיר מיער (תהלים ס') החזיר הזה כשהוא שוכב שוטט טלפיו לומר לאו שאני טהור כך אלו נזולים ומומסים ומראים עצמם כשרים כל מ' שנה היה עשו לך נשים תחת בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ' אמר אבא בן מ' שנה נשא

באר

האחרים ושב ילחק ויחפור אותו ויקרא לו גם הוא שם כשם אבא קרא לו אביו ועל בן שם העיר באר שבע על שם הנאר אשר קראהו בן האב והבן, (הרמב"ן), ופי' בן לפי דרכו שבאר שבע הי' בארן פלשתיים, ואין דעתי בן באר הוכחתי למעלה, והראב"ע כתב וקרא בן על ב' דברים או היו עיר אחרת, וכן כתב הרשב"ם ואין זו אותו באר שבע של אברהם כי שני באר שבע היו כדכתיבויבא באר שבע אשר ליהודה (מלכים א' י"ט ג') עב"ל, אבל אין זו ראוי' מספקת שיש עוד עיר אחרת ששמה באר שבע, כי דרך הלשון הוא לבאר לפעמים בתוספת באור, ודברים כמוהו, וכבר פירשתי בפ' וירא כי הנאר של אברהם הית' בארן פלשתיים ובעבור שגלוה ממנו הלך לו משם לארץ כנען, וע"ז נתעורר אבימלך ללכת אליו לארץ כנען ואם ברית הנרות ולא אלל הנאר ולכן נאמר שם על בן קרא למקום ההוא באר שבע, ולא נזכר שם קריאת שם הנאר כי לא הי' שם באר, רק הואיל והויכוח שכיניהם הי' על עסק הנאר שגולו ממנו, לכן קראו בן שם המקום ההוא, והבט וראה כי לא נזכר שם עד היום הזה ובאן בתוכו עד היום הזה ושם נאמר על בן קרא, ובאן לא נזכר אלל העיר קרא רק על בן שם העיר, ויהי' הענין כי אברהם קרא בן המקום ההוא אבל לא נתחזק השם ההוא להאמר לדורות בן עד שאירע שם ג"כ דבר ילחק עם אבימלך או נתחזק השם ההוא נפי כל לקראה בן עד היום הזה, ולא הוצרך ילחק לקראה בן כי זכרו כולם שכבר נקראת בן מימי אברהם אביו. ור"ע ספורנו פי' שאברהם קרא באר שבע בקצן על שם השנועה בלנד וילחק קרא באר שבע בסגול ע"ג מספר השבע בארות שפיר' אברהם וילחק (לפי חזונו), ואין דבריו נכונים: כי הקמן הוא בעבור הז"ש וקרו שבע והוא ממקל פצל והפתח להרמז' העי"ן כמו סלע מלח, אבל אם הי' עיקר השם בקמן העי"ן ראוי להיות גם הנ"ת בקמן ש"ק ע"מ דקר' הקם כי משקל פצל לא נמלא בשמות כלל: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה, ואו הי' ילחק בן מאה כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם, להודיענו בא מה שכתוב אחריו ויהי כי זקן ילחק: יהודית, שם (העלם ולא תאר כמו יהודי) ולא הוליד ממנה, (הראב"ע), כי להלן בסיוור יחוס בני עשו לא נזכר לה בניס, וכן סיפר גם' הישר שמתה בלי בניס זכרים רק ב' ננות היו לה:

בשמח

תולדת כו

וְאֶת־בְּשֵׁמֹת בַּת־אֵילָן הַחַיִּי:
(לה) וַתְּהִיֵּן מֵרַת רוּחַ לְיִצְחָק
ולרבקה

תרגום אשכנזי רא
אונד בשמת, טאָכטער דעם
חתין אילן. (לה) דיעזע טאָכטער
טען יצחק אונד רבקה פיעלע
הערצלייך.

אלם
ר ש י

תרגום אונקלוס

חַתָּאָה וַיִּחַ בְּשֵׁמֹת בַּת אֵילָן חַתָּאָה: (לה) וַהֲוָאָה
מִסְרָבָן וּמִרְגָּוֹן עַל מִימַר יִצְחָק וּרְבֵקָה:
והוה

באור

בשמת, ולהלן בתיפור יחוס בני עשו נאמר ואת עדה בת אילן החי, והיא היא בני היה לה
שני שמות ובמקרא נמלא' למאות בן, כ"ב הראב"ע, ובס' הישר סופר כי לא לקחן בעת אחת
רק את יהודית לקח בתיבות בן ארבעים שנה, ואת בשמת לקח אחר כ"ג שנה אחר היותו בן ס"ג שנה
ועשוקרא שמה עדה לאמר כי עדה משנו הנרכ' בעת ההיא, ואין הכחשה מן הכ' הזה שאמ' שלקחן
שתייהן בתיבות בן ארבעים שנה, כי בן ארבעים שנה על התחלת הלקיחה: (לה) ותהיין מרת
רוח, כל אחת ואחת היחת מרת רוח ליצחק ולרבקה כלומר מתלפת ומשנה רכונה, ומלת מרת
לדעת רבי יהודה חיוג (כפי מה שהביאו הרד"ק בפרש"י שרש מרר) שרשו מרר ובענין לבי יודע
קרה נפשו (משלי י"ד י'), ושם המ"ס בקמץ חטף והני"ש דגושה למסרון אות הכפל (שלא
כמנהג בני הרי"ש איננה מקבלת דגש), והוא שם, ובא באן החולם במקום הק"ח (תולדתו) והדגש,
והסכים בן הראב"ע, אבל לדעת הרד"ק (בפרש' הגזכר ובפרש' מרה) שרשו מרה מענין מרו
ועלכו אח רוח קדשו (ישעיה ס"ג י'), שהוא לשון הקנט' והנעס'ה. ודקדוק המלה פי' הרש"ס
היטיב וז"ל מרת רוח, כמו מן עושה לזכר, יאמר עושה דברו (תהלים קמ"ח ח') לנקבה,
וכשהוא דבוק יאמר עושה בן יאמר: מן מורה לשון ממרה', מן ימרה את פיך (יהושע א' י"ח)
יאמר מורה לנקבה וכשהוא דבוק יאמר: מור' רוח, קונטרס יאנץ י', (ובל"א וידעו טפסענסטיג),
אבל לבי יודע מרת נפשו חטף קמץ לפי שהוא"ש דבר לשון מררות, אבל זה מלאפוס (ר"ל
חולם) הוא לשון פועל ומגזרת כי מרו מריתי (איכה א' ב'), מחטופי למ"ד פעל עב"ל.
ולפי דעתו הוא ביווני לנקבה והוא סמוך כמו חולת אהבה (ש"ה ב' ה'), וכתב עוד הרד"ק
בפרש' מרה או יהי' שם כפלם ולדבר אל ה' תוֹעָה (ישעי' ל"ג ו') עב"ל, וכונתו שיהי' מורה
שם המקרה (בל"א אין וידעו וילוצעו), ולא נלטרך להוסיף ולומר כל אחת מהן, כי יתכן
לומר על שתייהן שהיו למרת רוח וכמהוה נפרש אל תהי מרי (יחזקאל ב' ח'), שהוא שם
המקרה, וכן פי' רש"י מפרש מרה ומלשון הנעס'ה, וכן תרגמו אונקלוס ויב"ע, אלא שהסבו
מלות מרת רוח מן היחידה אל הרבות כדרכם לתרגם כפי הכיוונה ולא כהוראת המלה, ובל"א
מזורגס (הערצלייך), שגם הוא שם המקרה, והראב"ע עס שהביא בתחלה שי"א מלשון סורר
ומורה נטה מן הפירוש הזה בלי טעם וסבה, אל הפי' האחר שהוא מגזרת מרה כלענה כטעם
מרירות נפש, ולי נראה כי טבע מלילת הל' יורה שהאמת כפי' רש"י והרשב"ם והרד"ק כי
ההרגשות שכללם המרירות והמתיקות שייכות אל הנפש אשר יפוצה לפעמים כפי הענין
על הנפש המתאוה, אבל ההתפעלות שמהם הכעס והרגזן שהמה כוחות הנפש השכלית
הוקראת על הרוב במקרא רוח, ובענין שנאמר אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש
(זיוב י"ב י'), אמר בשאר החיים נפש, ובאדם רוח, (עס שעל דרך ההשאלה מקרא גם
הראשונה רוח כמו ורוח הנהמה (קבלת ג' ב"א), אונתו על הרוב נדבר) יתיחסו אל הרוח,
ולכן מה שהוא מפרש מרר יחובר עס מלת נפש, כמו ושדי המר נפשי (זיוב כ"ז ב'), וכל
איש מר נפש (שמואל א' כ"ב ב'), נפש שנעה תבוס נפשי ונפש רענה כל מר מחוק (משלי
כ"ז ז'), על מר נפשי (ישעי' ל"ח ט"ו), במר נפשי (זיוב ז' י"א וי' ח') במר נפש (יחזקאל
כ"ז ל"א), אנשים מרי נפש (ישעיה י"ח כ"ה), כי גברים המה ומרי נפש (שמואל ב' י"ח א'),
למרי

הרגום אשכנזי

תולדת כו

כו (א) אלם יצחק אלט ווארד, אונד וינע אויגען צו טריבע וואורדען, זעהען צו קאָננען, ריעף ער וינען על טעסטען זאָהן עשו, שפראך צו א'הם: מיין זאָהן! דיעוער

ולרבקה: ס כו (א) ויהי כי יקו יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו ובנו הגדל ויאמר

אליו

שפראך

ר ש"י

הרגום אונקלוס

כו (א) ותכהין. בעשן של אלו. ד"א כדי שיעול יעקב את הנרכות: לא

כו (א) ויהי כד סיב יצחק ובהיא עינוהי מלמחתי וקרא יח עשו בריה רבא

ואמר

באור

למרי נפש (משלי ל"א ו' ואיוב ג' כ'), בנפש מרה (איוב כ"א כ"ה), כי מרה נפש כל העם (שמואל א' ל' ו'), כי נפשה מרה לה (מלכים ב' ד' כ"ז), והיא מרת נפש (שמואל א' ח' י'), מרת נפשו (משלי י"ד י'), וגמלא ואלך מר בחמת רוחי (יחזקאל ג' י"ד), אחר ואלך מר על סגוף המחובר עם הנפש החיונית, ויחם החמה אל הרוח, רחית בכל חלה כי המרידות תחיתם לנפש כאשר מלאנו שגם המחיקות תחיתם אלי' כמו מתוק לנפש ומרסא לגסם (משלי י"ז כ"ד), ומה שהוא משרש מרה נמלא מחובר אל הרוח פעמיים כמו מרו ועלכו את רוח קדשו (ישעי' ס"ג י'), כי המרו את רוחו (תהלים ק"ו ל"ג), ולכן יהי גם מרת רוח בשני חבריו משרש מרה ומענין הכעסה והקנטה, וכתב הרשב"ם לפי שעתיד לומר חס לקח יעקב חסה מכנות חס כחלה לכך הונרך לפרש תחלה עכ"ל: ליצחק ולרבקה, שהיו עובדות ע"ו. (ב"ר):

כו (א) ויקו, סעל עבר לגורת פעל: ותכהין עיניו, מן הזקנה כמו שמכינו בספר שמואל (ח' ג' כ'), ועיניו החלו כהות ועיניו הקמוט והעלור כי הזקנים יתקמטו עיניהם ויכנסו בחוריהם לפי שיתקמטו יתרי העין כי יגבר עליהם היושב ותחלה הראות, וכוונת הכתוב לדעת המתרגם האשכנזי כן הוא, כאשר זקן יחזק וכהו עיניו, אז קרא לעשו וגו', ותסי' מלת ויהי משמשת גם למאמר ותכהין עיניו מראות, ואז נגלם התנאי, ולכן בא בסופו האמנה, ומן ויקרא הוא תחלת תשובת התנאי, והו"ו מחברתו אל המאמר הקודם המתחמם אליו בזמן, כאשר

המעמר

כו (א) ויהי, אמר המעמר: הספיקות אשר יפלו בענין הפרשה הזאת הלא הן גלויות לעין כל קורא באמת, וכבר נתחננו בהן כל המפרשים חדשים גם ישנים, ואשר הן יותר קשה להולמן לדעתי, להן שט בשלשה: (הא') איך היתה ברבקה אשת חיל רוח מרמה ליען ליעקב להיות בן מניש ומספיר וישנה אביו העור, ואיך שגנה כי יסולו הנרכות האלה (אשר לקחם בתרמית לב ודברי כוזב) על ראש יעקב וזרעו? (ובב') אם יחזק הרגיש כי הקול קול יעקב מדוע לא דרש היטב, והלא כבר נפל ספק בלבו כי אמר האמת זה בני עשו? והנה נודע כי העור למשמע אהן יובים אמת דבר, ובמ"ג חז"ל סומא היך מותר באשתו בטביעת עינא דקלא. (והג') מדוע מיד אשר שברך יחזק את יעקב ונודעה לו תרמיתו, לא ששב לו עון על זה ולא עלכו לאמר מדוע אזה עושה ככה, ואדרבה אמר גם ברוך יהיה, וכאשר הלך מאתו פדנה ארם עוד הוסיף לברכו, ואשר ויתן לך את ברכת אברהם (לקמן כ"ח ד')? ולהסיר כל המבטלות האלה יראה לי כי רבקה גלתה ליחזק את דבש ה' ורכי יעבוד פעיר כי כל ידעתי כלל סנה מדוע חזרים תחיש מלגלות את אהן חושה מה דבר אליה הלא ידעה כי יחזק בזה אלהים ורוח שלי יבינהו), אולם יען המאמר הזה משתמע לתרי אפיו (עיין לעיל בנ"ר) לכן נשלה בפירושו מזלוקה בין חיש ואשתו, כי ילחן אשר אהב את עשו פתרו בחסרון

כ"ח